

A MŰTÁRGYVÉDELEM ÉS A RESTAURÁLÁS TÖRTÉNETÉHEZ A MISKOLCI MÚZEUMBAN (1899–1999)

KOVÁTS TIBOR

Megfelelő dokumentáció hiányában, illetve a források hézagossága miatt a restaurálás, konzerválás, műtárgyvédelem története nehezen összegezhető. Ez különösen a kezdeti időszakra érvényes. Annak ellenére igaz ez, hogy a műtárgyvédelem kérdése – jellegéből következően – szorosan összefügg a múzeum alapfunkciójával: a régiségek, műtárgyak gyűjtésével, megőrzésével, feldolgozásával. Története tehát szervesen kapcsolódik a múzeum történetéhez.

A 19. század végén ugyanaz az igény hozta létre a Miskolci Múzeumi Egyesületet is, mely az évszázad során a polgárságot, az értelmiséget a Magyar Nemzeti Múzeum és különböző vidéki múzeumok, múzeumegyesületek vagy helytörténeti társulatok egész sorának megalakításában inspirálta. A nemzeti ébredés olykor romantikus érzésein túl, a közeli térségben folytatott ásatások, illetve azok révén a természettudományos érdeklődés is a múzeum, a múzeumügy felé terelte a figyelmet. Ásatások, ajándékozások, vásárlások jellemezték a gyűjtőmunkát és ezek határozták meg a műtárgyvédelem első fázisát is. Az ásatások közül ebben a korszakban főleg az őskőkor és az átmeneti kőkor emlékeit felszínre hozó feltárások sorát kell itt megemlíteni.¹

A Bársony-házi „szakócák” (1891), valamint a Miskolc Petőfi utcai ásatások a hazai őskőkor-kutatás kezdeteit jelentik. Azok kapcsán Herman Ottó az Avastetőn folytatott anyaggyűjtést. A Szeleta-barlangban 1906-tól kezdve 1947-ig több mint 10 ásatást végeztek. Fontos eredményeket produkált a Puskaporos kőfülke (1910–1914), a Lillafüred közelében lévő Háromkúti-barlang, majd a Büdöspeszt-barlang kutatása (1913–1927). A görömböly-tapolcai sziklaüreg (1928–1931 között), Subalyuk és a diósgyőr-tapolcai-barlang (1932), a Balla-völgyi sziklaüreg (Répáshuta határában 1937–1939), a Háromkúti barlang valamint a Mexikói barlang (Diósgyőr közelében) feltárása, illetve az ott előkerült leletek munkát adtak a restaurálás szakembereinek is. A század első évtizedéből datálható az első in-situ kiemelés és műtárgymentés, s külön említést érdemel a miskolci fűtőház mellett kiásott, három és fél méteres mamutagyar megmentése. Ez utóbbi Gálffy Ignác (Múzeumi Bizottság elnöke) nevéhez fűződik, aki 1906-tól 1940-ig volt a múzeum vezetője. Gálffynak tevékeny szerepe volt abban is, hogy a mezőkövesdi régi matyó néprajzi, népművészeti emlékeket begyűjtötték. Ez országos jelentőségű feladat volt, s lényegében megelőzte Mezőkövesd idegenforgalmi célú népművészeti felfedezését.²

A gyűjtések, vásárlások, ill. ajándékozás útján létrejött sokszínű gyűjtemény (természettudományi, régészeti, néprajzi, helytörténeti, képzőművészeti anyagok, valamint a könyvtár), feltételezett valamiféle gondoskodást a műtárgyak állapotáról. Ez kezdetben elsősorban tisztítást, fertőtlenítést, molyirtást stb. ill. – a régészeti kerámiák esetében –

¹ *Vértes László*: Az őskőkor és az átmeneti kőkor emlékei Magyarországon. Budapest, 1965.

² *Leszih Andor*: A „Borsod-Miskolci Múzeum” alapítói. HOMÉvk. II. 126.

1. kép. Mamutagyar kiemelése a miskolci fűtőháznál (1906)

mosást és ragasztást, restaurálást jelentett. Kezdetben ezek a beavatkozások feltehetően „hivatalsegédi” szinten zajlottak, a természettudósok ekkor már preparátorok bevonásával végezték a munkát.

A mamutagyar kiemelése, beszállítása feltehetően a Magyar Nemzeti Múzeum restaurátorainak segítségével történt (esetleg Baky Győző főrestaurátor is közreműködhetett). Az agyart később Megay Géza átitatta (acetonba áztatott celluloid film volt az anyaga) és ezzel megerősítette. A kiegészítést színezett gipsszel végezték.

Az első kiállítást 1902. október 26-án nyitották meg. A megjelent katalógus szerint 3252 tárgy került a tárolókba, posztamensekre és további háromezer maradt raktáron. Ez is sejteti a műtárgyvédelmi munka tudatos vagy ösztönös jelenlétét, hiszen ezeket a tárgyakat a kiállításra elő kellett készíteni, azok mosást, tisztítást, ragasztást, esetleg kiegészítést is igényeltek. 1938–39-ben kibővítik és átrendezik a kiállítást. Szemere Bertalan, Herman Ottó, Lévy József és a város történetírója, Szendrei János emlékei is gazdagítják az anyagot.³

*

Az első általam is ismert, műtárgyvédellel, konzerválással és restaurálással foglalkozó személy Megay Géza volt, aki múzeumi pályafutását Leszih Andor mellett kezdte. Múzeum iránti érdeklődése már iskolás korában is megnyilvánult. 1921-től 1930-ig önkéntes gyakornokként tevékenykedett, később preparátori (segédtiszi) állást kapott.

³ Herman Ottó Múzeum kiadványa, Miskolc, 1979. 7.

A Magyar Nemzeti Múzeum igazgatói így jellemzik: Sokoldalú érdeklődésű, ügy- és tárgyszerető, szorgalmas, jeles technikai felkészültségű, kitűnő gyűjtőérzékű ember. Megtanult preparálni, konzerválni, fotózni, gyűjteni és ásatást vezetni. 1946–47-ben múzeumi tisztt, majd 1947–50 között múzeumi főtitkár volt. 1951–52-ben Vargha László igazgató mellett dolgozott, majd annak távozása után, megbízott igazgatóként Megay Gézát nevezték ki az intézmény élére. 1953 szeptemberétől Komáromy József lett a múzeum igazgatója, ezután Megay Géza – egészen 1963-ban bekövetkezett haláláig – muzeológusként dolgozott.⁴

A restaurátori szakma képezését Megay az 1947-ben rendezett restaurátori tanfolyamon szerezte meg. Ezt a kurzust a Magyar Nemzeti Múzeum szervezte, előadói között szerepelt Palotay Gertrúd, Radnóti Aladár, Kalmár János, Baky Győző a MNM főrestaurátora, Fél Edit, Nemeskéri János antropológus, Párducz Mihály régész, Sasvári Rezső, Vargha László, valamint Lovász József az Iparművészeti Múzeumból.

Ez a továbbképzés fontos állomás a restaurálás történetében. Azt a felismerést bizonyítja, hogy a múzeumoknak, gyűjteményeknek szükségük van olyan szakemberekre, akik a műtárgyvédelemmel, a konzerválással és restaurálással, valamint preparálással foglalkoznak. A tanfolyam hallgatói múzeumi ismereteket, néprajzi, régészeti, iparművészeti előadásokat, ásatástechnikai ismereteket, konzerválást, restaurálást, műtárgymásolást hallgathattak ill. tanulhattak. Megay Géza naplójából⁵ megtudhatjuk továbbá, hogy a hallgatók között – fővárosi és vidéki múzeumok munkatársai mellett – szobrász, festőművész, ötvösművész is volt. A résztvevők Aquincumból, Kaposvárról, Debrecenből, Keszthelyről jöttek.

Ez a tanfolyam nem csak az egyénnek adott lendületet a munkához, de előbbre vitte a restaurálás, a műtárgyvédelem egészének ügyét is. Restaurálási munkája mellett, néhány év múlva Megay Géza ismeretterjesztő előadásokat is tartott a restaurátori munka népszerűsítése érdekében.⁶

A jegyzetekből kitűnik, hogy pl. a fémtárgyak tisztítására és konzerválására – a hevítéses és paraffinos módszer mellett – már az elektrokémiai eljárásokat, a Kreffting-féle módszert is tanulták, ill. alkalmazták. Múzeumunkban az elektrokémiai tisztítás tárgyi feltételeit csak másfél évtized múlva sikerült megvalósítani.⁷

2. kép. Megay Géza restaurálás közben, 1957.
(Nagy Lajos felvétele)

⁴ Dobrossy István: Megay Géza élete és munkássága (1904–1963). HOMÉvk. XXVII. 419–430.

⁵ Megay Géza gyűjtőfüzetei. HOM 73.484.32.

⁶ Megay Géza: A Diósgyőri-Vasgyári Turistaegyesület szakosztálya részére 1950. ápr. 28-án a múzeumban tartott előadásról, címe: A múzeumi restaurátor tudományos műszaki munkássága. HOM 73.484.8.

⁷ A szerző megjegyzése

3. kép. Gajda Imre restaurátor, 1964.

A műtárgyállomány növekedése és a személyi feltételek alakulása lehetővé tette, hogy 1951-től egy újabb restaurátort foglalkoztassanak a miskolci múzeumban. Gajda Imre személyében találtak egy alkalmas embert, aki korábban a városnál dolgozott hivatalsegédként. Igazi ezermesterként értett a kőmunkákhoz és a kőművesmunkákhoz, asztalos-, fafaragó, lakatostevékenységekhez és – falusi származása révén – egyes népi foglalkozásokhoz, pl. a nádtető javításához is. Később írt dolgozatában erről be is számol.⁸ Ő is elvégezte a Magyar Nemzeti Múzeum által szervezett restaurátori alaptanfolyamot. Népi bútorokat, szerszámokat javított. A fémtárgyak egy részét hevítéses módszerrel rozsdátlanította, majd forró paraffin cerrezin oldatban főzte.

Lajos Árpád muzeológus kollégánktól, akinek szülei szücsök voltak, megtanulta a molytalanítást, a szücsök szörmekezelésének csinját-binját. Sok ásatáson, leletmentésen vett részt, vonzó-

dott a régészeti kerámiák restaurálásához. Kiváló érzéke volt a kerámiák válogatásához és restaurálásához. Keze nyomát régészeti edények sokasága őrzi. Különösen szerette a kora vaskori és bronzkori urnákat, igazi kihívás volt számára a sok-sok darabból álló, nagyméretű régészeti tárgy. Ő restaurálta a centeri ember alakú urnákat is. 1971-ig volt munkaviszonya a múzeummal. Nyugállományba vonulása után még néhány évig visszajárt dolgozni, elsősorban kerámiát restaurálni.

Időrendi sorrendben továbbhaladva magamról kell írnom néhány sort. 1963-tól dolgozom restaurátorként a múzeumban. Kapcsolatom az intézménnyel már középiskolás koromban kezdődött. Vonzódtam a néprajzhoz (Máday Gyula vezette ekkor a gimnázium néprajzi szakkörét, melynek tagja voltam), s így kerültem a múzeumba, a múzeumügy közelébe. Ekkorra már megismerkedtem Bodgál Ferencel és Megay Gézával; mindkét muzeológus patronálta a Földes Ferenc Gimnázium e szakkörét. Később mindketten bizalmukba fogadtak és támogatták jelentkezésemet, kezdeti lépéseimet. Megay Géza, „Géza bácsi” – mintha csak megérezte volna, hogy utódja akad valamilyen formában – a múzeumügy szeretetét és folytonosságát, a raktárak „titokzatosságát” és a tárgyak varázsát érzékeltette, mindezek szeretetét adta át rövid hátralévő életében. Bodgál Ferencel együtt számos gyűjtőútra mentünk, ill. sok-sok kiállítást rendeztünk közösen, ami nagy élmény volt, s ezek is kötődésem gyökereit jelenthetik.

A szükséges tanfolyamok elvégzése után – mivel a kerámiát ekkor még Gajda Imre restaurálta –, én a többi műtárgyra, elsősorban fa- és fémtárgyak konzerválására és restaurálására szakosodtam. Egy korszerűbb munkahely, egy valódi laboratórium kialakításához kezdtem. Ezt az elképzelést akkori igazgatóm, Komáromy József is támogatta. Min-

⁸ Gajda Imre: Nádtetőjavítás munkálatai (Kézirat)

dez egybeesett azzal a szándékkal, melyet a Központi Technológiai Csoport vezetője, Némethi Endre képviselt: a múzeumi laboratóriumok kialakításával és fejlesztésével kívánták megteremteni a műtárgyvédelem vidéki bázisait.

Központi keretből sikerült beszerezni néhány laboratóriumi felszerelést, illetve eszközöket, így pl. savazófülkét, egyenirányítót az elektrolizáláshoz, szárítót, desztilláló készüléket stb. (A laboratóriumok végső formáját csak a Görgény utcai új múzeumépületbe való költözést követően tudtuk kialakítani.) Közben folytattam tanulmányaimat: előbb középfokú fémrestaurátori tanfolyamra jártam, majd 1976-tól a Képzőművészeti Főiskolára, ahol 1981-ben megszereztem a diplomát közgyűjteményi tárgyrestaurátorként. A hetvenes években csoportvezetőként, majd – a diploma megszerzése után – osztályvezetőként dolgoztam, szerveztem, vezettem és koordináltam restaurátori tevékenységünket, a megyei múzeumi szervezet műtárgyvédelmi munkáit, több mint tíz éven át.

Restaurátorként elsősorban az ásatásokból előkerült régészeti fémanyagokkal foglalkoztam. 1983-ban megszereztem a Magyar Képzőművészeti Alap tagságát. Tagja vagyok a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület műtárgyvédelmi szakosztályának, valamint a Magyar Restaurátor Kamarának. 1994-től tanítok műtárgyvédelmet a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának Művelődéstörténeti és Muzeológiai Tanszékén.

Tovább folytatva a történeti áttekintést, 1963-ban készült el a múzeum papszeri öreg épületében az állandó kiállítás. Ez a bemutatott tárgyak újrakonzerválását jelentette. Később – az emeleti szint leszakadása miatt – jelentős műtárgymozgatás, költöztetés, majd néhány év múlva új raktárakba való elhelyezés következett. Ez a tárgyak újrakonzerválását is igényelte, külső és belső erők mozgósításával.

1969-ben került a múzeumba Abonyi Judit porcelánfestő. A kerámia restaurálását Gajda Imre mellett sajátította el, illetve ő is elvégezte a szükséges alaptanfolyamot. Elsősorban kerámiát restaurált, de részt vett a konzerválásokban, a kiállítások szervizmunkáinál, ill. kiállítások rendezésében is. Régészeti kerámiarestaurálásai figyelemre méltóak.

A megyei múzeumi hálózat bővülése szükségképpen magával hozta a restaurátori létszám növekedését is. Így került hozzánk Hegyi Péter rajztanár, aki elsősorban a néprajzi bútorok, faanyagok iránt érdeklődött, ill. a kiállítások rendezésébe kapcsolódott be. 1971-től 1977-ig volt múzeumunk munkatársa. A tardi, a mezőkövesdi és a komlóskai tájházak tárgyainak konzerválásánál és restaurálásánál, ill. azok berendezési munkáinál tevékenykedett. Részt vett a mezőkövesdi gépmúzeum néprajzi anyagának konzerválásában is.

A diósgyőri vár bevonása a megyei múzeumi hálózatba szintén számos személyi változással, a restaurátori létszám bővülésével járt. 1974-ben vette át múzeumunk gyűjteménykezelőként Bakó Ádámné (Román Zsuzsát). A műtárgyak iránti érdeke, szeretete, manuális készsége arra inspirálta, hogy aktívabb kapcsolatba kerüljön a tárgyakkal és restaurátorként folytassa múzeumi pályafutását. Fontossá vált a restaurátori munka specializációja, szakágankénti felosztása: ehhez az elképzeléshez kapcsolódott az ő szakmai érdeklődése a textilek iránt. A Képzőművészeti Főiskolán 1988-ban szerzett diplomát textil szakon, így a kialakult restaurátor osztályon önállóan dolgozhatott, dolgozik mai napig is aktívan.

Hasonló indítatással került hozzánk 1978-tól Bánfalvy Ferenc: néprajzi gyűjteménykezelői munkaköréből, a néprajz iránt érdeklődőként jutott a restaurátorok közé. Működési területét a néprajzi fa tárgyak, népi bútorok, eszközök, a történeti bútorok (stílbútorok), ill. régészeti faanyagok konzerválása és restaurálása körében jelölte ki. Ez irányú felkészültségét restaurátori alaptanfolyamon, később a Felsőfokú Szakrestaurátori

(fa) képzés keretében tökéletesítette. Munkáját a megelőző konzerválás, a fatárgyak, ill. bútorok restaurálása, kiegészítése jelenti, napjainkban is aktív munkatársunk.

Bistey László 1978–1990 között dolgozott restaurátor osztályunkon. A néprajzi faanyagok, a megelőző konzerválás volt a fő területe. Az alaptanfolyam elvégzése után diplomát szerzett Debrecenben kémia szakon. Ezt a felkészültségét kitűnően tudta hasznosítani az említett konzerválási és restaurátori munkák során. Ebben az időben több tájházzal és vidéki műemlékekkel gyarapodott megyei hálózatunk. A kihelyezett gyűjteményi anyagok, illetve a kiállításokon bemutatott tárgyak rendszeres tisztítást, karbantartást, szükség esetén újrakonzerválást is igényeltek. A látszólag megnövekedett restaurátori létszám sem volt elegendő a feladat maradéktalan elvégzésére.

A régész munkatársak létszámbeli megerősödése, az ásatási munkák megszaporodása egyre több leletet eredményezett. Ezeknek az elsősorban kerámiaanyagoknak a feldolgozásához újabb kerámiarestaurátorra volt szükség. Bányi Judit 1984-től segíti ezt a munkát. Porcelánfestőként került hozzánk, majd a szükséges tanfolyam elvégzése után restaurátorként dolgozik. A régészeti cserepek mellett a néprajzi- és történeti kerámiatárgyak, fajanszok és porcelánok restaurálását végzi. 1994-ben végzett a Felsőfokú Szakrestaurátor képzés kerámia szakán. Diplomamunkája egy csiszolt aranyozott üvegkehely restaurálása volt. Jelenleg is aktív munkatársunk.

Okruzsnaja Irina festőrestaurátor a Képzőművészeti Főiskola elvégzése után néhány évig a Magyar Nemzeti Galériában dolgozott. 1979 óta múzeumunk képgyűjteményének restaurátora. Fő területe a klasszikus festői technikák és az ikonok restaurálása. 1996-ban tanulmányutat tett Vologdába, hogy az ikonrestaurálás terén szakmai tapasztalatokkal bővítse ismereteit. Jelenleg is munkatársunk.

Végül néhány munkánkról adok vázlatos áttekintést.

Régészeti anyagok konzerválása és restaurálása

- Boldogkői vár anyagának restaurálása (Kemenczei Tibor régész vezetésével);
- Diósgyőri vár fémanyagának újrakonzerválása;
- Edelényi földvár anyagának restaurálása;
- Karosi honfoglalás kori leletek konzerválása és restaurálása (10 év ásatási anyagainak feldolgozása);

In situ kiemelések (Csoportmunkával járó komplex feladatok):

– *Kazincbarcikai vasolvasztó kemence kiemelése*, Gádor Judit régész részére. A kiemelést Báthy Géza, Szarvas László és Szabó László vezetésével, közreműködésével végezték.

– *2 db vasolvasztó kemence*, Wolf Mária régész részére. Jelenleg az Ózdi Kohászati Múzeumban láthatók. A munkát Bistey László, Bánfalvy Ferenc és Kováts Tibor végezte.

– *Kelta kerámiaégető kemence*, Wolf Mária régész részére. Jelenleg a papszeri kiállítóterben látható. A munkát Bányi Judit, Bánfalvy Ferenc és Kováts Tibor bonyolította.

– *Avar lócsontváz*, Lovász Emese régész részére. Jelenleg a Görgyei utcai központi épületben látható. A munkát Bányi Judit, Bánfalvy Ferenc és Kováts Tibor végezte.

Tájházak műtárgyanyagának konzerválása és restaurálása

Mezőkövesd: három tájház. Tard, Boldogkőváralja, Gönc – Huszita-ház, Füzér, Komlóska, Sály, Cserépváralja.

Iparművészeti tárgyak restaurálása

Ortodox Múzeum anyaga
Sárospataki Katolikus egyházgyűjtemény anyagából
Helytörténeti tárgyak

Kiállításrendezés

A múzeumi tárgy „életében”, ill. a múzeumi dolgozók számára fontos pillanat az, amikor egy tárgy kiállításra kerül (egzisztál a térben). Ma már ezt a folyamatot önálló kiállításrendezők végzik, de most is fontos az, hogy a műtárgy optimális környezetét műtárgyvédelmi szakemberek, restaurátorok biztosítsák. (Régebben magát a kiállítás technikai és formai megjelenítését, rendezését is a restaurátorok végezték.) Néhány ezek közül.

Vándor- és időszakos kiállítások:

Mátyás és kora reneszánsz kiállítás – Kossuth utca
25 éves felszabadulási jubileumi kiállítás – Kossuth utca
Kazincbarcika Miskolcon – Miskolci Galéria, Déryné utca
Miskolc bemutatkozik Budapesten – kiállítás, rendezvénysorozat

Fotó- és képzőművészeti kiállítások

Műtárgyvédelmi kiállítás – Kossuth utca
Tokaj, Pácin, Szerencs, Sátoraljaújhely (állandó kiállítás)
Domján-ház, Sárospatak
Két állandó kiállítás – Papszer
Honfoglalás – millenniumi kiállítás

A műtárgyak környezetéért tett intézkedések:

Történeti raktár kialakítása konzerválása (Bodó Sándor muzeológus vezetésével).
Régészeti raktár kialakítása (Kemenczei Tibor régész vezetésével).
Néprajzi raktár kialakítása (Lajos Árpád, Bodgál Ferenc néprajzosok vezetésével).
Kőtár kialakítása (Gádor Judit régész vezetésével).
Az átköltözés után (Görgey A. utca) raktárak, kiállítóterek klimatikus viszonyainak javítása (UV fóliázás, párologtatók beszerzése stb.).

ZUR GESCHICHTE DES KUNSTGEGENSTANDSCHUTZES UND DER RESTAURIERUNG IM MISKOLCER MUSEUM (1899–1999)

Der Verfasser der Studie, der seit 1963 Restaurator des Ottó Herman Museums ist, bemüht sich trotz der geringen und mangelhaften Quellen die Historie der Tätigkeit des Kunstgegenstandschutzes in der sein Zentenarium feiernden Institution darzustellen. Er weist darauf hin, daß diese Tätigkeit in den Anfängen auf einem sehr niedrigen Niveau stand und, daß in den Jahren 1930–40 landesweit bewußte Anstrengungen unternommen wurden, um die Grundausbildung der Restauratoren der provinziellen Museen zu organisieren. Die ersten Restauratoren gelangten allerdings zumeist auf autodidakte

Weise und nur sehr schwer in den Besitz der grundlegenden Kenntnisse und die Restaurierung wurde erst im vergangenen halben Jahrhundert zu einer selbstständigen Museumswissenschaft. In seiner Schrift berichtet er über die im Miskolcer Museum verrichteten Arbeiten und stellt die Tätigkeit, den Lebensweg der dabei mitwirkenden – ehemaligen und heutigen – Mitarbeiter dar.

Tibor Kováts